

Συλλογή του Αρχείου Ελληνικής Μουσικής της Μεγάλης Μουσικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη»

Η επιτακτική ανάγκη δημιουργίας ενός φορέα ειδικού στη συγκέντρωση υλικού σχετικά με την Ελληνική μουσική ώστε να αποτελέσει μια δεξαμενή πληροφοριών, ένα κέντρο μελέτης και πληροφόρησης για αυτή, ήταν η αφορμή να συσταθεί το τμήμα «Αρχείο Ελληνικής Μουσικής» στην Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη».

Η Βιβλιοθήκη ξεκίνησε να συγκεντρώνει υλικό τον Μάρτιο του 1995 και άνοιξε για το κοινό τον Φεβρουάριο του 1997. Από το 1995 μέχρι σήμερα, στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του, το «Αρχείο Ελληνικής Μουσικής», συγκεντρώνει και καταγράφει ό,τι είδους υλικό έχει σχέση με την αρχαία, βυζαντινή, δημοτική, ρεμπέτικη και λόγια Ελληνική μουσική. Λόγω της ιδιαίτερης φύσης του αντικειμένου συγκεντρώνονται βιβλιογραφία, έντυπα βιβλία και παρτιτούρες, χειρόγραφα, περιοδικά, προγράμματα, ηχογραφήσεις, φωτογραφίες, μικροφίλμ κ.ά.. Ταυτοχρόνως, και θα το δούμε αυτό παρακάτω, ένα πολύτιμο μέρος της συλλογής απαρτίζεται από επί μέρους «Αρχεία» ιδιωτών τα οποία είτε μέσω δωρεών είτε αγορών περιήλθαν σε αυτή.

Το υλικό είναι διαθέσιμο στους μελετητές στους χώρους της Βιβλιοθήκης ενώ κατάλογοι και πληροφορίες γι' αυτό παρέχονται και στο διαδίκτυο.

Και πρώτα-πρώτα τι εννοούμε όταν λέμε αρχείο. Αρχείο σημαίνει «το σύνολο των τεκμηρίων ανεξαρτήτως χρονολογίας, ύλης και σχήματος το οποίο έχει δεχθεί ή παράγει ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του».¹

Είναι κατά κύριο λόγο μια συλλογή εγγράφων ή ντοκουμέντων τα οποία φυλάσσονται προσεκτικά για λόγους πρακτικούς, ιστορικούς, συναισθηματικούς ή παράλληλα και τους τρεις. Το περιεχόμενο του αρχείου χρησιμεύει στην ανάμνηση αλλά κυρίως στην τεκμηρίωση γεγονότων και φαινομένων. Με βάση τα παραπάνω, επομένως, το κάθε είδους υλικό το οποίο συλλέγεται και καταγράφεται σε αυτό το τμήμα της Βιβλιοθήκης συγκροτεί ένα Αρχείο το οποίο τεκμηριώνει την μουσική ζωή και κίνηση στην Ελλάδα.

Βιβλία

Η συλλογή των έντυπων βιβλίων αποτελείται από βιβλία, σύγχρονες αλλά και παλαιές και δυσεύρετες εκδόσεις, με θέμα τη μουσική, ειδικότερα την αρχαία, βυζαντινή, παραδοσιακή, ρεμπέτικη και λόγια Ελληνική, αλλά και άλλες συγγενικές καλές τέχνες όπως η αρχαία ελληνική τέχνη, η βυζαντινή τέχνη, το ελληνικό θέατρο, η ελληνική ζωγραφική, ο ελληνικός κινηματογράφος κ. α.. Η γενική συλλογή των βιβλίων, που ξεπερνάει αυτή τη στιγμή τους 8.000 τίτλους σκοπεύει να αποτελέσει την πηγή για τη σύσταση της πλήρους Ελληνικής Μουσικής Βιβλιογραφίας. Αν και μέχρι πριν λίγα χρόνια η Ελληνική μουσική βιβλιογραφία, ειδικά αυτή που σχετίζεται με την νεοελληνική μουσική, ήταν πενιχρή με ενδιαφέρον βλέπει κανείς ότι με την πάροδο των χρόνων γίνεται πλουσιότερη σε όγκο αλλά και σε ποιότητα.

Παρτιτούρες

Ανάλογα εξελίχθηκε και η συλλογή των παρτιτουρών Ελληνικών έργων η οποία αριθμεί σήμερα πάνω από 10.300. Το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής των ελληνικών παρτιτουρών αποτελείται από έντυπες αλλά δεν λείπουν και οι πολύτιμες χειρόγραφες. Ενδεικτικά αναφέρουμε συνθέτες των οποίων χειρόγραφα διαθέτει η Βιβλιοθήκη: Αργύρης Κουνάδης, Δημήτρης Λιάλιος, Λίλα Λαλαούνη, Δημήτρης Μητρόπουλος, Νίκος Σκαλκώτας, Ιάννης Ξενάκης, Γεώργιος Πονηρίδης, Αιμίλιος Ριάδης, Μίκης Θεοδωράκης, Μάνος Χατζιδάκις κ.ά..

Αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση παρτών από 12 οπερέτες των Σακελλαρίδη, Σαμάρα κ.ά., οι οποίες για χρόνια βρίσκονταν σε παλαιοπωλείο στο Μοναστηράκι, προερχόμενες πιθανόν από το αρχείο κάποιου μουσικού ή και μαέστρου, της εποχής του Ελληνικού μελοδράματος. Αν και σώθηκαν μόνο τα μέρη της ορχήστρας, για μερικές από τις οπερέτες αυτές ίσως είναι η μόνη σωζόμενη πηγή που διαθέτουμε. Πολλοί είναι ακόμη και οι σύγχρονοι συνθέτες που ευγενικά προσφέρουν στη Βιβλιοθήκη αντίγραφα ανέκδοτων έργων τους.

Ένα μεγάλο μέρος του τμήματος των παρτιτουρών αποτελεί μια μοναδική συλλογή από 7.000 περίπου χιλιάδες δίφυλλα Ελληνικά ελαφρά τραγούδια. Ακόμη υπάρχουν παρτιτούρες και πάρτες παλαιών και νέων Ελληνικών έργων τα οποία έχουν παιχθεί στις αίθουσες της Μεγάρου Μουσικής Αθηνών αλλά δεν έχουν εκδοθεί.

Ηχογραφήσεις

Η συλλογή μας αριθμεί 2.000 CD, 600 LP, αρκετούς δίσκους 45 στροφών καθώς και κασέτες. Κατά κύριο λόγο είναι καινούργιες ηχογραφήσεις με αντικείμενο όχι μόνο την λόγια αλλά και την δημοτική και την βυζαντινή μουσική. Εξ άλλου είναι προσιτές στους αναγνώστες όλες οι ηχογραφήσεις των Ελληνικών έργων που έχουν εκτελεσθεί στις αίθουσες του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών.

Περιοδικά

Ανάμεσα στις βασικές πηγές πληροφοριών για την κρίσιμη εποχή ως προς την εξέλιξη της Ελληνικής έντεχνης μουσικής, το δεύτερο μισό του 19ου και το πρώτο μισό του 20ου αιώνα, είναι αναμφισβήτητα τα μουσικά περιοδικά. Μουσική κριτική και ειδικά άρθρα, γραμμένα ταυτόχρονα με τις μουσικές εξελίξεις στις οποίες αναφέρονται, ζωντανεύουν την ατμόσφαιρα της εποχής και κάνουν κατανοητή την πρόοδό τους. Η συνέχιση της παράδοσης της Βυζαντινής μουσικής στην Αθήνα, η δραστηριότητα συλλογής δημοτικών τραγουδιών, οι αντιδράσεις του κοινού στους Ευρωπαϊκούς νεωτερισμούς, η αποδοχή ή μη των καλλιτεχνών, η δημιουργία της λεγόμενης Εθνικής σχολής, η δημιουργία ωδείων και μουσικών χώρων, οι προσωπικότητες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην έκβαση των μουσικών πραγμάτων στην Ελλάδα και πολλά άλλα, είναι τα θέματα με τα οποία ασχολείται η αρθρογραφία των εν λόγω περιοδικών.

Ένας ικανοποιητικός αριθμός τευχών έχουν συγκεντρωθεί στη Βιβλιοθήκη, παρ' όλο που ο προφανώς περιορισμένος αριθμός εντύπων στα οποία εκδόθηκαν και η πάροδος των δεκαετιών κάνει τώρα πλέον την ανεύρεση πλήρων σειρών σχεδόν αδύνατη.

Σε εξέλιξη είναι ένα πρόγραμμα αποδελτίωσης του υλικού των περιοδικών. Έτσι ο ερευνητής μπορεί να εντοπίσει ευκολότατα, για παράδειγμα, τη δημοσιευμένη στην *Μουσική Επιθεώρηση* του 1922 γνώμη του Μ. Καλομοίρη για την κατεύθυνση της Ελληνικής μουσικής ή άρθρα του Alex Thurneysen στην *Μουσική κίνηση*.

Προγράμματα

Ανάλογης σπουδαιότητας και σημασίας είναι η συλλογή προγραμμάτων. Τα 3.200 προγράμματα της Βιβλιοθήκης καλύπτουν μουσικές δραστηριότητες από το 1882 μέχρι το 2001 κυρίως από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Περιγράφουν συναυλίες στην Ελλάδα με εκτελεστές όπως ο Πάμπλο Καζάλς, η Μαρία Κάλλας, ο Δημήτρης Μητρόπουλος, ο Έγκον Πέτρι, ο Άρθουρ Ρούμπινστάιν, ο Ρίχαρντ Στράους, ο Φρανσίσ Πουλένκ και πάρα πολλοί άλλοι Έλληνες και ξένοι σολίστες και διευθυντές ορχήστρας. Πρόκειται για εκδηλώσεις ακόμη και του Ομίλου Φιλομούσων (1894), της Μουσικής Εταιρείας Αθηνών (1898-1904), της Ορχήστρας του Ωδείου Αθηνών (από το 1901), Εθνικής Λυρικής Σκηνής, Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών, του Φεστιβάλ Αθηνών, του Μεγάλου Μουσικής Αθηνών και άλλων. Όλα αυτά τα προγράμματα είναι επίσης καταγεγραμμένα σε βάση δεδομένων και εύκολα αναζητήσιμα.

Μικροφίλμ

Όποιος έχει ασχοληθεί με την έρευνα της νεοελληνικής μουσικής οπωσδήποτε έχει αντιμετωπίσει το πρόβλημα της περιορισμένης διαθεσιμότητας έργων Ελλήνων συνθετών σε έντυπη μορφή και επομένως της δύσκολης πρόσβασης σε αυτά. Στη Βιβλιοθήκη βρίσκεται σε εξέλιξη πρόγραμμα αντιγραφής χειρογράφων σε μικροφίλμ κατόπιν συνεννοήσεως με τους ίδιους τους συνθέτες ή τους κληρονόμους τους. Με τον τρόπο αυτό το έργο των συνθετών, αφού μικροφωτογραφηθεί, διαφυλάσσεται και γίνεται εύκολα προσιτό στους μελετητές.

Για την εξέλιξη του προγράμματος αυτού, σε ό,τι αφορά την νεοελληνική μουσική γίνονται προσπάθειες να εντοπισθούν φορείς και ιδιώτες οι οποίοι διαθέτουν μουσικά αρχεία τα οποία θα είχαν τη διάθεση να προσφέρουν για μικροφωτογράφιση.

Παράλληλα συντάσσεται και κατάλογος έργων εάν δεν υπάρχει ήδη συντεταγμένος. Προς το παρόν διαθέτουμε σε μικροφίλμ τα άπαντα των Γιώργου Σισιλιάνου, Μίκη Θεοδωράκη, Μανώλη Καλομοίρη (δωρεά του Συλλόγου Μανώλης Καλομοίρης), του Διονυσίου Βισβάρδη του Χαρίλαου Περπέσσα και του Γιώργου Πονηρίδη.

Ποικίλο υλικό

Στο ποικίλο υλικό εντάσσονται η αλληλογραφία καλλιτεχνών, όπως η Τζ. Μπαχάουερ και ο Δ. Μητρόπουλος και οι φωτογραφίες καλλιτεχνών και συνθετών.

Τα ιδιωτικά αρχεία

Τα αρχεία ιδιωτών τα οποία η Βιβλιοθήκη μας διαθέτει είναι πλέον ιστορικά, εφ' όσον δεν έχουν πια υπηρεσιακό χαρακτήρα αλλά χρησιμοποιούνται για ερευνητικούς σκοπούς και αποτελούνται τόσο από πρωτότυπα χειρόγραφα έγγραφα (συμπεραλαμβανομένων και των μουσικών χειρογράφων), όσο και από έντυπα, ηχογραφήσεις, προγράμματα, αποκόμματα εφημερίδων, φωτογραφίες, αλληλογραφία κ.ά..

Από αυτά, τα Αρχεία της Αλεξάνδρας Τριάντη και του Μίκη Θεοδωράκη είναι θεωρητικά πλήρη εφ' όσον περιήλθαν στη Βιβλιοθήκη αυτούσια. Το αρχείο του Μ. Θεοδωράκη περιέχει υλικό μέχρι το 2000 με την προοπτική να συμπληρώνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα εφ' όσον εξακολουθεί να παράγεται υλικό.

Αρχείο Αλεξάνδρας Τριάντη

Η Αλεξάνδρα Τριάντη ήταν διαπρεπής τραγουδίστρια του Lied που διακρίθηκε σε αίθουσες συναυλιών όλης της Ευρώπης από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1950.

Η συμβολή της στην μουσική ανάπτυξη στην Ελλάδα συνεχίζεται με την θητεία της σαν αντιπρόεδρος και κατόπιν σαν πρόεδρος του Συλλόγου Οι Φίλοι της Μουσικής όπου προσέφερε τα μέγιστα στην αποπεράτωση του Μεγάλου Μουσικής Αθηνών, και άφησε όλη της την περιουσία στον Σύλλογο. Η συλλογή αποτελείται από

1. 2.500 Ελληνικά και ξένα βιβλία.
2. παρτιτούρες με έργα ορχηστρικά, έργα για πιάνο, όπερες, Lieder. Η συλλογή από 500 παρτιτούρες έργων του ρεπερτορίου της παρουσιάζει εξαιρετο ενδιαφέρον. Ανάμεσα σε αυτά βρίσκονται και Ελληνικά έργα.
3. Προγράμματα από ρεσιτάλ της στην Ελλάδα και σε Ευρωπαϊκές πόλεις που επισκεύθηκε ανάμεσα στις δεκαετίες 1920 και 1950.
4. Ηχογραφήσεις σε δίσκους 78 στροφών με εκτελέσεις Lieder του Hugo Wolf, τα οποία ηχογραφήθηκαν στο Λονδίνο από την Hugo Wolf Society και άλλες ακόμη ιδιωτικές από ρεσιτάλ της σε ταινίες μαγνητοφώνου.

Αρχείο Νηλέως Καμαράδου

Το αρχείο αυτό περιέχει συνθέσεις και το θεωρητικό έργο του συνθέτη και μουσικοδιδασκάλου Νηλέως Καμαράδου ο οποίος ήταν πρωτοψάλτης στην Κωνσταντινούπολη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα καθώς και πολλά εκκλησιαστικά μουσικά χειρόγραφα του 19^{ου} αιώνας και έντυπα.

Αρχείο Μίκη Θεοδωράκη

Στις αρχές του 1998 μεταφέρθηκε στη Βιβλιοθήκη το πρώτο και μεγαλύτερο μέρος του αρχείου του Μίκη Θεοδωράκη μετά από δωρεά του συνθέτη. Το υλικό είναι ποικίλο και αποτελείται από

1. 34.182 φύλλα με τις μουσικές συνθέσεις του συστηματικά τακτοποιημένα ούτως ώστε να μπορεί ο ερευνητής να μελετήσει το χειρόγραφο κάθε έργου, από τα σχέδια μέχρι την τελική παρτιτούρα και να παρακολουθήσει την εξέλιξη στη σύνθεση του έργου.
2. 58.816 φύλλα τα οποία περιλαμβάνουν τα γραπτά κείμενα του συνθέτη, σχετικά με τις μουσικές και πολιτικές του δραστηριότητες, καθώς και άλλο πληροφοριακό υλικό το οποίο έχει στο σύνολό του ταξινομηθεί χρονολογικά και χωρισθεί σε θεματικές ενότητες. Σημαντικό μέρος καταλαμβάνει η αλληλογραφία του συνθέτη.
3. Το ογκώδες αρχείο αποκομμάτων τύπου που ξεκινάει το 1950 από τον πατέρα του συνθέτη, και εξακολουθεί αδιάκοπα μέχρι σήμερα
4. Ηχογραφήσεις / Βίντεο
5. Έντυπα βιβλία / Παρτιτούρες
6. Προγράμματα / Αφίσες

Το παραπάνω υλικό έχει καταγραφεί σε ηλεκτρονικό υπολογιστή και είναι εύκολα αναζητήσιμο. Είναι στην διάθεση των ερευνητών.

Αρχείο Λίλας Λαλαούνη

Μέρος του αρχείου της πιανίστας και συνθέτριας Λίλας Λαλαούνη παραχώρησε αδελφή της Αγγέλα Λαλαούνη-Artner στη Βιβλιοθήκη.

Περιέχονται χειρόγραφα και έντυπα έργα Ελλήνων συνθετών προγράμματα, αφίσες, φωτογραφίες αλλά και ηχογραφήσεις των δύο κοντσέρτων της τα οποία εκτελεί η ίδια.

Αρχείο Αιμίλιου Ριάδη

Από τα πλέον πρόσφατα και πολύτιμα αποκτήματα της Βιβλιοθήκης είναι το μεγαλύτερο μέρος από τα κατάλοιπα του Αιμίλιου Ριάδη, δωρεά της κας Ισμήνη Τζερμιά-Σακελλαροπούλου. Περιλαμβάνει συνολικά 3.529 φύλλα από τα οποία τα 2.300 είναι μουσικά χειρόγραφα αδημοσίευστων κατά το μέγιστο ποσοστό έργων, τα 730 είναι κείμενα πεζά και ποιητικά και 563 είναι διάφορα ντοκουμέντα και φωτογραφίες. Το αρχείο έχει καταγραφεί και αρχειοθετηθεί και είναι πλήρως προσιτό στο κοινό.

Αρχείο Γεωργίου Πονηρίδη

Το νεώτερο απόκτημα είναι το αρχείο του Γ. Πονηρίδη το οποίο αγοράστηκε από την οικογένεια Πονηρίδη, έχει επίσης καταγραφεί και μικροφωτογραφηθεί και είναι προσιτό στο κοινό. Περιέχει 3.800 φύλλα με τα όλα τα ορχηστρικά και πιανιστικά του έργα, υπηρεσιακές του σημειώσεις, βιβλία και λίγη αλληλογραφία.

Ακόμη αναφέρω το προσωπικό αρχείο της προέδρου του Σύνδεσμος Αποφοίτων Ωδείων Θεσσαλονίκης Μαρίας Ζαχαροπούλου με πολλές προσκλήσεις και προγράμματα εκδηλώσεων του Συνδέσμου Αποφοίτων των δεκαετιών 1950, 1960 και 1970 καθώς και αλληλογραφία της προέδρου με διάφορους γνωστούς Έλληνες καλλιτέχνες καθώς και μουσικά έργα, και το αρχείο της μουσικοπαιδαγωγού Λίτσας Λεμπέση κάτω κυρίως από την ιδιότητά της σαν μουσικός σύμβουλος στο Υπουργείο Παιδείας.

Το υλικό στο οποίο αναφέρθηκα, είναι προσιτό στους επισκέπτες της Βιβλιοθήκης πρώτον μέσω της καταγραφής του και δεύτερον μέσω της άμεσης πρόσβασης σε αυτό.

Η Βιβλιοθήκη συγκεντρώνει πρωτότυπο υλικό το οποίο τεκμηριώνει την Ελληνική μουσική ζωή με σκοπό να το προσφέρει στους ερευνητές προς επεξεργασία. Αυτό είναι το ξεχωριστό γεγονός εδώ και όσοι έχουν ασχοληθεί με την έρευνα της Ελληνικής μουσικής πιστεύω ότι το κατανοούν.

Στεφανία Μεράκου

¹ Ανδρέας Μπάγας, *Αρχειονομία* (Αθήνα: Κριτική, 1998), σελ.22